

Рибалкін Анатолій Володимирович

Міжнародні корпорації як політичні актори у глобалізованому світі: теоретичні засади, еволюція та механізми впливу

УДК 334.726

DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2026-2.18>

9616.2026-2.18

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Рибалкін Анатолій Володимирович
аспірант кафедри політології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
вул. Володимирська 60, Київ, Україна
ORCID: 0009-0008-7778-3169

Актуальність дослідження зумовлена трансформацією сучасної системи міжнародних відносин унаслідок глобалізаційних процесів, що супроводжуються зростанням ролі недержавних акторів, передусім транснаціональних корпорацій, у формуванні політичних процесів на глобальному рівні. У цих умовах відбувається поступове зміщення центрів прийняття рішень від держав до наднаціональних і корпоративних структур, що актуалізує необхідність теоретичного осмислення політичної суб'єктності міжнародних корпорацій. Метою статті є комплексний аналіз транснаціональних корпорацій як політичних акторів у системі міжнародних відносин та визначення особливостей їхнього впливу на глобальні політичні процеси в умовах глобалізації. Для досягнення поставленої мети використано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема аналіз і синтез – для узагальнення теоретичних підходів; історико-генетичний метод – для дослідження еволюції транснаціональних корпорацій; порівняльний метод – для зіставлення наукових концепцій; системний підхід – для розгляду їх як елементів глобальної політичної системи. У результаті дослідження встановлено, що транснаціональні корпорації пройшли складну еволюцію від економічних структур до впливових політичних акторів, здатних формувати нові центри прийняття рішень, впливати на державну політику та міжнародні відносини. Обґрунтовано, що сучасні ТНК виступають не лише рушійною силою глобалізації, але й чинником трансформації державного суверенітету, сприяючи його частковій ерозії та посиленню залежності держав від глобальних економічних процесів. Визначено, що їхній вплив зумовлений концентрацією фінансових, технологічних і інформаційних ресурсів, а також здатністю інтегрувати економічні та політичні інтереси у глобальному масштабі.

Ключові слова: транснаціональні корпорації, міжнародні корпорації, політичні актори, глобалізація, міжнародні відносини, політичні процеси, державний суверенітет, недержавні актори.

Вступ. Упродовж тривалого історичного періоду ключовими акторами системи міжнародних відносин виступали держави, насамперед провідні держави-лідери, які визначали характер політичних процесів у межах Вестфальської системи. Водночас у другій половині ХХ століття відбувається поступова трансформація цієї державоцентристської моделі, що пов'язано з активізацією діяльності нових суб'єктів міжнародної взаємодії – міжурядових та неурядових організацій, транснаціональних корпорацій (ТНК), регіональних утворень та мегаполісів. Саме ці актори, як підкреслюють Р. Кохейн і Дж. Най, отримали назву «недержавних транснаціональних акторів» і почали перебирати на себе частину функцій, які традиційно належали державам, зокрема у сфері безпеки та регулювання міжнародних процесів [9, с. 112].

Зростання ролі недержавних акторів обумовлене глобалізаційними процесами, які істотно змінюють структуру світової політики. Глобалізація не лише сприяє інтенсифікації економічних зв'язків, але й трансформує механізми прийняття політичних рішень, розмиваючи традиційні межі державного суверенітету та формуючи нові центри впливу. У цих умовах міжнародні актори, наділені значними ресурсами, здатні самостійно визначати власні інтереси та реалізовувати стратегії,

що мають системний вплив на міжнародне середовище [3, с. 15].

Особливої уваги в цьому контексті набувають транснаціональні корпорації як специфічні недержавні актори, діяльність яких поєднує економічний та політичний виміри. Їх здатність діяти одночасно в кількох державах, акумулювати фінансові, технологічні та інформаційні ресурси, а також впливати на політичні рішення робить їх важливими суб'єктами сучасної світової політики.

Мета та завдання. Метою статті є розгляд транснаціональних корпорацій як політичних акторів у системі міжнародних відносин та визначення особливостей їхнього впливу на глобальні політичні процеси в умовах глобалізації. Завданнями дослідження є розкриття еволюції транснаціональних корпорацій, обґрунтування їхньої політичної суб'єктності, а також аналіз механізмів впливу на державну політику та міжнародні відносини.

Методи дослідження. У дослідженні використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема аналіз і синтез – для узагальнення теоретичних підходів до розуміння транснаціональних корпорацій як політичних акторів; історико-генетичний метод – для дослідження еволюції їх розвитку; порівняльний метод – для зіставлення різних наукових концепцій; а також системний підхід – для

розгляду ТНК як складових елементів глобальної політичної системи.

Результати. Еволюція транснаціональних корпорацій у глобальному політичному просторі відбувалася поступово та відображає не лише зміну їх економічної природи, але й суттєву трансформацію політичної ролі у системі міжнародних відносин. Поетапний розвиток цих структур дає підстави виокремити п'ять поколінь транснаціональних корпорацій, кожне з яких характеризується специфічними функціональними особливостями та ступенем інтегрованості у глобальні політичні процеси.

Перше покоління транснаціональних корпорацій сформувалося наприкінці XIX – на початку XX століття і було безпосередньо пов'язане з колоніальною економічною моделлю. У цей період їх діяльність зосереджувалася на видобутку сировинних ресурсів у залежних територіях та їх подальшій переробці в метрополіях, що фактично робило такі корпорації інструментом економічної експансії держав. Організаційно вони часто функціонували у формі картелів і синдикатів, що свідчить про тісний зв'язок між корпоративними структурами та державними інтересами.

Подальший розвиток транснаціональних корпорацій, зокрема формування другого покоління у міжвоєнний період (1918–1939 рр.), відзначався зміною функціональної спрямованості на військово-промислове виробництво. У цей час корпорації почали активно інтегруватися у забезпечення оборонних потреб провідних держав, що суттєво підвищило їх значення у політичній сфері та сприяло посиленню взаємозалежності між економікою і безпековою політикою.

Третє покоління транснаціональних корпорацій сформувалося після завершення Другої світової війни, коли глобальні процеси деколонізації та стрімкий розвиток науки і техніки створили нові умови для їх діяльності. У цей період корпорації трансформуються у ключових агентів інноваційного розвитку, виступаючи провідниками науково-технічного прогресу у стратегічно важливих галузях, таких як енергетика, електроніка та космічна індустрія. Таким чином, їх роль поступово виходить за межі економіки та починає безпосередньо впливати на геополітичні процеси.

Формування четвертого покоління транснаціональних корпорацій у 1970–1980-х роках відбувалося на тлі поглиблення глобалізаційних процесів, зростання конкуренції та інтенсифікації міжнародних економічних зв'язків. У цей період активізувалися процеси злиттів і поглинань, що призвело до концентрації капіталу та посилення економічної могутності корпорацій. Водночас саме в цей час починає формуватися їх здатність впливати не лише на економічні, але й на політичні рішення, що визначають розвиток держав і регіонів.

П'яте покоління транснаціональних корпорацій формується на початку XXI століття в умовах цифровізації, регіональної економічної інтеграції та становлення глобальних мережевих структур. Сучасні корпорації активно використовують інноваційні технології, контролюють інформаційні потоки та формують складні системи економічних і політичних взаємозв'язків, що надає їм якісно новий рівень впливу на світову політику [10].

Таким чином, еволюція транснаціональних корпорацій демонструє поступовий перехід від виконання виключно економічних функцій до набуття ними повноцінної політичної суб'єктності у глобальному масштабі. Логічним продовженням цього процесу є трансформація ТНК у впливових акторів міжнародних відносин, здатних безпосередньо впливати на формування політичних рішень [7].

Сучасні транснаціональні корпорації вже не обмежуються роллю економічних агентів, а виступають важливими політичними суб'єктами, діяльність яких охоплює широкий спектр сфер – від виробничої та інвестиційної до інформаційної та регуляторної. Завдяки концентрації значних фінансових, технологічних та організаційних ресурсів вони здатні виконувати функції неформальних регуляторів світового виробництва та розподілу ресурсів, впливати на міждержавні відносини та формувати стратегічні напрями розвитку держав. У цьому контексті транснаціональні корпорації постають як альтернативні центри влади, що трансформують традиційну архітектуру міжнародної системи [1, с. 235–236].

Водночас посилення їх ролі супроводжується зміщенням центрів прийняття рішень від держав до наднаціональних і корпоративних структур, що створює потенційні ризики домінування приватних інтересів над публічними. У таких умовах транснаціональні корпорації дедалі частіше визначають напрями економічної та політичної політики, що може призводити до обмеження суверенітету держав і їхньої автономності у прийнятті стратегічних рішень [6, с. 216].

Зазначені процеси тісно пов'язані з феноменом «ерозії державного суверенітету», що проявляється у зниженні здатності держав самостійно визначати внутрішню та зовнішню політику. В умовах глобалізації держави змушені враховувати інтереси не лише інших держав, але й потужних недержавних акторів, серед яких транснаціональні корпорації займають провідне місце [4, с. 60][2, с. 45–46].

Зростання впливу транснаціональних корпорацій значною мірою зумовлене їхнім економічним потенціалом та інноваційною активністю. Вони виступають ключовими драйверами глобалізаційних процесів, сприяють розвитку інформаційних технологій, інтеграції ринків та формуванню єдиного економічного простору, що суттєво підсилює їхню роль у світовій політиці [5, с. 94].

Кількісні показники їх діяльності також підтверджують домінуюче становище у світовій економіці, зокрема у сферах високих технологій, фармацевтики, електроніки та машинобудування, що забезпечує їм значний вплив на глобальні економічні та політичні процеси [8, с. 26].

Водночас посилення ролі транснаціональних корпорацій призводить до загострення суперечностей між корпоративними та національними інтересами, що створює додаткові виклики для держав, особливо тих, які мають обмежений економічний потенціал. У таких умовах актуалізується проблема забезпечення балансу між економічною ефективністю глобалізації та збереженням політичного суверенітету держав.

Отже, транснаціональні корпорації в сучасному світі виступають не лише економічними структурами, але й впливовими політичними акторами, діяльність яких визначає нові параметри функціонування міжнародної системи. Їх зростаюча роль потребує подальшого теоретичного осмислення та вироблення ефективних механізмів регулювання, здатних забезпечити баланс між інтересами держав і глобального бізнесу.

Висновки. Узагальнюючи викладене, слід зазначити, що транснаціональні корпорації в сучасних умовах глобалізації перетворилися на повноцінних політичних акторів міжнародних відносин. Їх еволюція від економічних структур до складних глобальних мережевих організацій супроводжувалася розширенням функціональних можливостей та зростанням впливу на політичні процеси.

Сучасні ТНК не лише формують економічні зв'язки, але й визначають напрями розвитку світової політики, впливають на державні стратегії, міжнародні інститути та процеси глобального управління. Водночас їхня діяльність супроводжується низкою викликів, зокрема загрозою послаблення державного суверенітету, зміщенням центрів прийняття рішень та домінуванням корпоративних інтересів над суспільними.

Таким чином, подальше дослідження транснаціональних корпорацій як політичних акторів потребує комплексного підходу, що поєднує економічний, політичний та інституційний аналіз, а також враховує сучасні трансформації глобального середовища.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бурдяк О. Зростання ролі ТНК у міжнародних політичних відносинах в умовах глобалізації // *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2013. Т. 25–26. С. 233–238. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/lppss_2013_25-26_47.
2. Гнатюк М. М. Міжнародний актор та політична суб'єктність у дискурсі реалістського і ліберального підходів // *Наукові записки НАУКМА. Політичні науки*.

2014. Т. 160. С. 44–48. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAp_2014_160_10.

3. Дорош Л. О. Багатоманітність міжнародних акторів: проблеми класифікації // *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: Політологія*. 2012. Т. 182, вип. 170. С. 14–18. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2012_182_170_5.

4. Жеребятнікова І. В. Вплив недержавних акторів міжнародних відносин на світову політику // *Актуальні проблеми сучасних міжнародних відносин: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф., 17–18 листопада 2023 р.* / ред. кол.: І. В. Іщенко, І. К. Головка, П. Г. Петров. Дніпро: ПрінтДім, 2023. С. 59–62.

5. Лимонова Е. М., Архіпова К. С. Транснаціональні корпорації: основні етапи розвитку та регулювання їхньої діяльності в умовах глобалізації // *Європейський вектор економічного розвитку*. 2014. № 1 (16). С. 93–101.

6. Миколенко О. І. Вплив діяльності міжнародних корпорацій на політичні процеси у світі в умовах глобалізації // *Науковий вісник публічного та приватного права: зб. наук. праць*. 2019. Вип. 2, т. 2. С. 215–219. Режим доступу: <https://dspace.onu.edu.ua/items/a707648c-d306-4636-9739-9203468943a6> (дата звернення: 23.04.2026).

7. Пересипкіна І., Чердак А. Вплив транснаціональних корпорацій на зовнішню та внутрішню політику держав // *Стратегічні напрями зовнішньої політики та дипломатії країн світу*. 2023. № 76. С. 76–80.

8. Чернова О. В., Пазиніч О. В. Транснаціональні корпорації в міжнародній економічній системі // *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. № 12. С. 24–26.

9. Keohane R. O., Nye J. S. *Transnational relations and world politics*. Cambridge: Harvard University Press, 1972. 428 p.

10. Uhlin A. Transnational corporations as global political actors: a literature review // *Cooperation and Conflict*. 1988. Vol. 23, No. 4. P. 231–247. Available at: <http://www.jstor.org/stable/45083671> (accessed: 23.04.2026).

REFERENCES:

1. Burdyak, O. (2013). Zrostannia roli TNC u mizhnarodnykh politychnykh vidnosynakh v umovakh hlobalizatsii [The growing role of TNCs in international political relations under globalization]. *Istoryko-politychni problemy suchasnoho svitu*, 25–26, 233–238. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/lppss_2013_25-26_47
2. Hnatiuk, M. M. (2014). Mizhnarodnyi aktor ta politychna subiektnist u dyskursi realistychnoho i liberalnoho pidkhodiv [International actor and political subjectivity in the discourse of realist and liberal approaches]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Politychni nauky*, 160, 44–48. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAp_2014_160_10
3. Dorosh, L. O. (2012). Bahatomanitnist mizhnarodnykh aktoriv: problemy klasyfikatsii [Diversity of international actors: classification issues]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly. Serii: Politolohiia*, 182(170), 14–18. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2012_182_170_5

4. Zhrebiatnikova, I. V. (2023). Vplyv nederzhavnykh aktoriv mizhnarodnykh vidnosyn na svitovu polityku [The influence of non-state actors of international relations on world politics]. In I. V. Ishchenko, I. K. Holovko, & P. H. Petrov (Eds.), Aktualni problemy suchasnykh mizhnarodnykh vidnosyn: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (November 17–18, 2023) (pp. 59–62). Dnipro: PrintDim.

5. Lymonova, E. M., & Arkhipova, K. S. (2014). Transnatsionalni korporatsii: osnovni etapy rozvytku ta rehuliuвання yikhnoi diialnosti v umovakh hlobalizatsii [Transnational corporations: main stages of development and regulation in globalization]. Yevropeyskyi vektor ekonomichnoho rozvytku, 1(16), 93–101.

6. Mykolenko, O. I. (2019). Vplyv diialnosti mizhnarodnykh korporatsii na politychni protsesy u sviti v umovakh hlobalizatsii [The impact of multinational corporations on political processes in the world under globalization]. Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava, 2(2), 215–219. Retrieved

from <https://dspace.onu.edu.ua/items/a707648cd306-4636-9739-9203468943a6>

7. Peresyphkina, I., & Cherdak, A. (2023). Vplyv transnatsionalnykh korporatsii na zovnishniu ta vnutrishniu polityku derzhav [The influence of transnational corporations on domestic and foreign policy of states]. Stratehichni napriamky zovnishnoi polityky ta dyplomatii krain svitu, 76, 76–80.

8. Chernova, O. V., & Pazynich, O. V. (2010). Transnatsionalni korporatsii v mizhnarodnii ekonomichnii systemi [Transnational corporations in the international economic system]. Investytsii: praktyka ta dosvid, 12, 24–26.

9. Keohane, R. O., & Nye, J. S. (1972). Transnational relations and world politics. Cambridge, MA: Harvard University Press.

10. Uhlin, A. (1988). Transnational corporations as global political actors: A literature review. Cooperation and Conflict, 23(4), 231–247. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/45083671>

International corporations as political actors in the globalized world: theoretical foundations, evolution, and mechanisms of influence

Rybalkin Anatolii Volodymyrovych

Postgraduate Student at the Department of Political Science

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Volodymyrska st., 60, Kyiv, Ukraine

ORCID: 0009-0008-7778-3169

The relevance of the study is determined by the transformation of the contemporary system of international relations under the influence of globalization processes, which are accompanied by the growing role of non-state actors, primarily transnational corporations, in shaping political processes at the global level. In these conditions, there is a gradual shift of decision-making centers from states to supranational and corporate structures, which highlights the need for a theoretical understanding of the political subjectivity of international corporations.

The aim of the article is to provide a comprehensive analysis of transnational corporations as political actors within the system of international relations and to identify the specific features of their influence on global political processes in the context of globalization. To achieve this aim, a set of general scientific and specialized methods is employed, including analysis and synthesis to generalize theoretical approaches, the historical-genetic method to examine the evolution of transnational corporations, the comparative method to compare scientific concepts, and the systems approach to consider them as elements of the global political system.

The results of the study show that transnational corporations have undergone a complex evolution from purely economic entities to influential political actors capable of shaping new decision-making centers, influencing state policy, and affecting international relations. It is substantiated that modern TNCs act not only as drivers of globalization but also as factors in the transformation of state sovereignty, contributing to its partial erosion and increasing the dependence of states on global economic processes. Their influence is determined by the concentration of financial, technological, and informational resources, as well as their ability to integrate economic and political interests on a global scale.

Key words: transnational corporations, multinational corporations, political actors, globalization, international relations, political processes, state sovereignty, non-state actors

Дата першого надходження статті до видання: 14.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 21.05.2026